

ELS CICLONISTES CATALANS: BENET VIÑES

Josep Batlló Ortiz
josep.batllo@upc.edu

RAMOS GUADALUPE, Luis E. (2003) *Benet Viñes, S. J. Fill il·lustre de Poboleda i figura de la predicció de ciclons a Cuba*, Poboleda, Ajuntament de Poboleda, 119 pàgines.

Els huracans potser constitueixen el fenomen meteorològic més devastador que hi ha sobre la superfície del planeta Terra. Cada any causen desenes de morts, a vegades centenars, i les pèrdues materials puguen a milers de milions d'euros. Fa més de cent vint anys la tenacitat d'un català va aconseguir de comprendre i fins i tot de preveure amb èxit l'arribada dels huracans a les Antilles, cosa que va contribuir a salvar moltes vides. El seu nom era Benet Viñes, un jesuïta nascut al poblet de Poboleda, a la comarca del Priorat. Poc abans de morir va publicar les famoses lleis "Viñes" que fins els anys 1950 eren indispensables per a la previsió dels huracans a tot el món.

Benet Viñes Martorell (1837-1893) ha estat, fins fa ben pocs dies, el gran desconegut de la meteorologia catalana. De fet, devem una gran part del seu redescobriment a l'interès que per la seva figura existeix a Cuba, la seva pàtria adoptiva, i també a l'interès que els últims anys està posant l'Ajuntament de Poboleda per recuperar la memòria del seu conciutadà. És a Cuba on Benet Viñes va desenvolupar la seva tasca meteorològica i on realitzà la seva contribució fonamental a la meteorologia mundial.

Benet Viñes Martorell va passar a Poboleda la seva infantesa fins que als 13 anys ingressà al seminari i, més tard, a l'any 1856, al noviciat de la Companyia de Jesús. Ja l'any 1870, va anar a Cuba i va ser destinat al Real Colegio de Belén, potser el col·legi més important que en aquell moment existia a l'Havana. Havia estat fundat l'any 1854 i, des de 1857, disposava d'un observatori meteorològic del qual Viñes fou nomenat director immediatament. En els 23 anys que transcorren des d'aquest moment fins a la seva mort, l'any 1893, es desenvolupa l'activitat del Viñes meteoròleg, la més coneguda i la que el va portar a la fama i a figurar en el panteó dels cubans il·lustres.

Ja des del primer moment de la seva arribada a Cuba, es veié colpit per la força dels ciclons tropicals i les desgràcies que causaven. Amb un interès dirigit a mitigar el patiment de la població davant d'aquestes catàstrofes, va començar ben aviat l'estudi i l'anàlisi d'aquest fenomen per tal de destriar-ne les possibles lleis que el regien i aconseguir-ne la predicció. No entrarem a fons a descriure la seva trajectòria científica, però la trobareu magníficament analitzada a la recent biografia que presentem. Anotem-ne, tanmateix, les fites més importants. Després de cinc anys d'estudi, l'onze de setembre de 1875 realitzà el que es considera el primer avís científic d'un cicló a tot el món. Els anys 1876 i 1877 va realitzar estudis de camp dels efectes produïts pels ciclons. El resultat fou la publicació de l'extensa memòria *Apuntes relativos a los huracanes de Las Antillas* on, per primera vegada, Viñes expressà explícitament les lleis que descriuen l'estructura ciclònica i la seva evolució. Aquesta obra va significar el seu reconeixement internacional i, en versió abreujada, va ser publicada en les llengües anglesa, francesa i alemanya. L'any 1888 va fer públic el "ciclonoscopio de las Antillas", un instrument eminentment pràctic dirigit molt principalment als capitans dels vaixells que navegaven pel Carib i el golf de Mèxic que, basat en l'observació dels núvols, permetia determinar la posició del vòrtex de l'huracà. Finalment, l'any 1893, va escriure la seva obra capital *Investigaciones relativas a la circulación y traslación ciclónica en los huracanes de las Antillas*. Dissortadament, va resultar la seva obra pòstuma, doncs moria gairebé al dia següent d'acabar-la. Per la seva estructura i contingut també podem considerar-la el seu testament científic, perquè hi resumeix amb una concisió admirable tots els coneixements que havia adquirit, mitjançant l'observació i l'estudi, sobre els huracans. En aquesta obra, d'una forma simplificadíssima i essencialitzada, només a l'abast de grans pensadors, descriu el fruit dels seus vint-i-tres anys de feina en qualitat de director de l'observatori del Colegio de Belén. Aquest fruit, tan important, és, ni més ni menys, la descripció de l'estructura dels ciclons tropicals (de fet, de qualsevol estructura ciclònica) i de la cinemàtica corresponent, propis de les Antilles i del golf de Mèxic. En aquest treball Viñes passa, per primera vegada a la història de la meteorologia, d'una visió bidimensional, exclusivament de superfície, d'un fenomen atmosfèric com els huracans, a una visió tridimensional. Per a ell, tanta importància té l'anàlisi del fenomen en altura com en superfície. Inconscientment, segur que sí, però amb decisió, Viñes marca el pas premonitori que ens portarà d'una anàlisi meteorològica del segle XIX, en què les depressions són unes baixades de pressió que es desplacen per la

superfície, a una del segle XX, en què l'escola de Bergen havia de fer el pas definitiu cap a l'anàlisi tridimensional dels fenòmens meteorològics.

Fins ara, l'obra de Viñes sembla haver passat desapercebuda a la meteorologia catalana i, per tant, la seva possible influència. De fet, cap dels nostres meteoròlegs, començant per Fontserè, el citen en cap moment. No obstant, algunes traces, encara que no directes, podem trobar. Val a dir que el fins ara quasi desconegut Viñes no va ser l'únic català a interessar-se en els ciclons tropicals. D'alguna manera, gairebé podríem parlar d'una *escola catalana* de ciclonistes, que s'inscriuria dintre d'una escola jesuítica sobre el mateix tema. Aquesta es va desenvolupar principalment a les illes Filipines. L'Observatori de Manila, dirigit per Frederic Faura (Artés 1840 – Manila 1897), que difongué el primer avís de "baguío" el 7 de juliol de 1879, quatre anys després que Viñes ho fes a l'Havana per Josep Algué (Manresa 1856 – Roquetes 1930) i per Miquel Selga (Rajadell 1879-Quezon City 1956), va ser en realitat el centre científic difusor de l'obra de Viñes, amb el qual va tenir un contacte més directe que amb els ambients meteorològics catalans i, per tant, la possibilitat d'influir més directament sobre la meteorologia catalana.

No foren els únics catalans, jesuïtes i ciclonistes. Podem anomenar-ne encara d'altres que no foren directors de l'Observatori de Manila. El primer és Ricard Cirera (1864-1932) que, a partir de 1904, fou el primer director de l'Observatori de l'Ebre, a Roquetes. Després d'ell trobem a Miquel Saderra Mata (1852-1938), Miquel Saderra Masó (1865-1939) i Josep Coronas (1871-1938). Tots ells contribuïren amb les seves publicacions a l'estudi dels huracans.

L'obra que presentem ha estat auspiciada per l'ajuntament de Poboleda que, amb el seu alcalde Gerard Martí al davant, vol difondre la figura del seu convilatà arreu. L'autor de l'obra, Luis E. Ramos Guadalupe, es dedica a la investigació de la història de la ciència i, en especial, de la meteorologia. Treballa al Museo Nacional de Historia de las Ciencias "Carlos J. Finlay"; però la seva activitat s'exten més enllà i també el trobem col·laborant a llocs com la Sociedad Meteorológica Cubana o com a difusor de la ciència a programes de Habana Radio. És, sens dubte, el millor especialista actual en la figura de Benet Viñes. El treball que ens presenta té el seu origen en una biografia anterior, publicada a Cuba, que ara ha estat refeta i traduïda al català. Es tracta d'un treball realitzat amb caràcter divulgador i, alhora, amb tot el rigor. S'estructura en quatre capítols principals que no segueixen un ordre cronològic. Al contrari, comença amb la descripció dels primers anys a Cuba per, acte seguit, retornar a la infantesa, joventut i vocació de Viñes. Continua el

llibre amb una anàlisi de les seves publicacions i pensament científic i acaba amb una valoració general (Viñes i la seva època) de l'obra realitzada.

El llibre resulta amè i és de lectura fàcil, testimoniant les dots divulgadores del seu autor. Potser la part més fluixa es troba en el relat de la primera part de la vida de Viñes, aquella que va des del seu naixement fins a la seva arribada a Cuba. Es nota la falta de documentació dels arxius cubans sobre aquesta època de Viñes. També val a dir que es tracta d'una època de poc interès des del punt de vista de la història de la meteorologia. No obsta això perquè puguem qualificar el llibre com una magnífica aportació a un dels nostres científics oblidats. Alhora, suposa un toc d'atenció sobre el treball que encara ens queda per fer en el camp de la història de la ciència, doncs no deixa de sorprendre que fins 110 anys de la seva mort no haguem començat a valorar la figura d'un català fonamental en la història de la meteorologia.